

Möten mellan queer och religion

Malin Fredriksson

Taylor, Yvette & Snowdon, Ria (red.). 2014. *Queering Religion, Religious Queers*. Routledge Studies in Religion. New York: Routledge.

Genus och sexualitet är ett tema som väcker känslor och debatt både inom och utanför religioner. Överlappningen mellan religionsforskning och HBTQ(+)-forskning har varit relativt marginell, då det inom HBTQ-kretsar ofta funnits en misstro mot religion som något förtryckande, medan det inom religionsforskningen funnits en skevhet i hur köns- och sexuella minoriteter är representerade. Ytterligare skevheter är att i sekulariseringsdebatten har sekularisering ofta setts som synonymt med emancipation, då religion antagits vara auktoritär och begränsande för individen, särskilt i relation till genus och sexualitet. Därför profilerar sig *Queering Religion, Religious Queers* som ett viktigt bidrag till ett mångdimensionellt forskningsområde. Mötet mellan queer och religion borde enligt Jodi O'Brien studeras framför allt med följande som utgångspunkt: "(Re)visioned social identities, practices, and organizational forms are forged in the crucible of tension and contradiction. Religion matters precisely because it is such a crucible; a site through which personal meaning and beliefs, practices of inclusion and exclusion, and sociopolitical

expectations and ideologies are wrought" (xiv). Den här utgångspunkten innefattar en mångsidig förståelse av queer och religion som begrepp.

Boken består av sammanlagt femton kapitel indelade i fyra tematiska sektioner, där två huvudsakliga sätt att se på queer och religion kan särskiljas. För det första kan queer ses som en metodologisk utgångspunkt enligt vilken normer problematiseras. I den första sektionen *Queer Productions, Methods, and Occupations* ligger tyngdpunkten på kunskapsproduktion. I kapitlet *Que(e)rying Methodology to Study Church-Based Activism: Conversations in Culture, Power, and Change* särskiljer Karen E. Macke mellan begreppen queering och que(e)rying. Queering, "att queera", är ett centralt mål för forskning då normativa strukturer och diskurser ställs mot väggen. Que(e)rying syftar däremot på en medveten strategi som genomsyrar forskningens olika skeden: val av teori och metod, datainsamling och analys. Forskarens positionering och kartläggning av sin egen förförståelse under hela processen är förstås inte en ny problematik, men queer kan som utgångspunkt ge nya insikter – då queer ses som flytande och dynamiskt är frågan vad queer gör snarare än vad det är. En position som aktualiseras i det här forskningsområdet är oundvikligen positionen forskare som aktivist eller aktivist som forskare (en annan fråga om man väljer att identifiera sig som aktivist), vilket enligt ovannämnda förståelse av que(e)rying innebär en ständig dialog inom en själv. Denna åtskillnad mellan begreppen ger en grund för att läsaren själv ska kunna reflektera över hur de olika författarna bygger upp sina teoretiska utgångspunkter.

SQS
1–2/2015

56

Queer Blick
Recension

Malin
Fredriksson

För det andra kan queer och "att queera" ses som en mer uppenbar aspekt av aktörskap. I den andra sektionen *Queer Contestations: Past, Present, Future* ligger tyngdpunkten på att kunna balansera mellan historisk förändring och kontinuitet. En aspekt av förändring och kontinuitet är hur queer framstår i olika kulturella kontexter. I den dominerande västerländska politiska diskursen konstrueras islam och icke-heterosexualitet (här synonymt till queer) som oförenliga, vilket grundar sig på att islam ses som motsatsen till demokratiska och liberala värderingar som i sin tur antas acceptera större variation i köns- och sexuella uttryck. I exempelvis *Queer Travels: Intersections for the Study of Islam, Sexuality, and Queer Theory* ger George Ioannides ett viktigt inlägg då han rör sig i gränsområdet mellan islam, icke-heterosexualitet och queerteori. Ett särskilt tankeväckande inlägg i Ioannides text är hur han diskuterar icke-heterosexualitet, inte enbart i termer av identitet, på ett sätt som gör att också läsaren förflyttar sig mellan olika plan: mellan dåtid och nutid samt ett arabiskt-muslimskt Mellanöstern och västerländsk kontext. Han anser att queer blir ett sätt att lösa de metodologiska utmaningar som uppkommer i tolkningar av olika kontexter: "[t]hrough a queer lens, sexuality has the potential to be defined as more than sexual acts; queer is not connected to any particular body, pleasure, or practice, but is more a matter of positioning and becoming than of being [...]. Queer does not discount the polymorphous plurality of sexual subjectivities and (dis)identities found throughout the Arab and Islamic Middle East, accounting for intersectional identitarian sexualities as well as non-identitarian expressions of sexual desires and/or behaviours [...]" (129). Då queerbegreppet är icke-normativt, betyder det att det kan användas i vilket som helst sammanhang? Detta är en fråga som är aktuell även i andra kapitel.

Den tredje sektionen *Queer Locations: Centres and Peripheries* handlar om olika former av gränsöverskridande. I Jason Hopkins' kapitel *Sacralizing Queerness: LGBT Faith Movements and Identity Deployment* är

gränsöverskridande i form av identitetsmobilisering i fokus. Den teoretiska utgångspunkten är att identitetskategorier mobiliseras kollektivt på ett strategiskt sätt för att ge utrymme för dem som inte annars faller innanför normen, i detta fall inom institutionaliserad kristendom där homosexualitet fördöms till följd av vissa tolkningar av doktrinen. Sociala rörelser inom institutionaliserad kristendom befinner sig i en position där de kan utmana religiösa doktriner och praxis som annars marginaliserar och stigmatiserar icke-normativa individer. Detta är aktuellt även i ett finländskt sammanhang där regnbågsmässan, en gudstjänst riktad till HBTQ-personer, blivit ett mer eller mindre kontinuerligt inslag i gudstjänstlivet (Ray 2013) och t.ex. ärkebiskop Kari Mäkinen tagit ställning för jämlik äktenskapslag. Dessutom, menar Hopkins, är det en central aspekt av identitetsmobiliseringen att de icke-normativa identiteterna i sig själva sakraliseras, det vill säga ges ett värde som gör att människan genom identitet och genom dennas intima relationer kan komma närmare det heliga eller gud. I Hopkins' argument är identitet och strategi i fokus. Det är därför motiverat att ytterligare förtydliga att skiftet i fokus från doktrin till människa är ett centralt drag i samtida religiös förändring i allmänhet i väst (Frisk & Nynäs 2012, 55). Med andra ord är det inte endast det queera som möjliggör ett större handlingsutrymme inom institutionell religion, utan även religiösa institutioner i sig har en ökad tendens att ge utrymme för individen.

Den avslutande sektionen *Queer Affirmations? Keeping the Faith* knyter samman den röda tråden i tidigare kapitel och tydliggör att religion inte bör reduceras till en förtryckande makt, utan snarare är ett utrymme där det finns en möjlighet att förhandla sin identitet på ett sätt som möjliggör en queer religiös identitet. En väsentlig fråga är om det faktiskt alltid är det ultimata målet att upplösa motsättningen, då motsättningen är central för individens subjektivitet och narrativ. Vad händer med det religiösa om det queera försvinner ur sammanhanget?

Kapitlen kan gott läsas separat från varandra, även om det är till fördel att läsa dem i jämförande syfte. Det är inte alltid helt självklart varför kapitlen är placerade i de sektioner de är, eftersom temana är i den grad mångdimensionella att de även kunde placeras i en annan sektion. Som helhet fungerar ändå strukturen. I texterna förekommer bland författarna ett spektrum av olika förståelser och tillämpningar av queerbegreppet, vilket påvisar både begreppets flyktighet och samtidigt användbarhet i studiet av religion. En bredare problematik som då aktualiseras är queerbegreppets politiska slagkraft ifall kopplingen till genus och sexualitet förskjuts till periferin eller avlägsnas totalt. I *Queering Secular Jewish Culture(s)* studerar Naomi Braine uppkomsten av sekulära judiska identiteter i Östeuropa och USA, vilket skett bl.a. genom arbetarrörelser, medborgarrättsrörelser och aids-aktivism. Även om Braine utforskar lesbiska, feministiska och queera judar inom modern sekulär judendom, tillämpar hon främst queerbegreppet för att förstå hur sekulariserade judiska identiteter är normbrytande i relation till religiösa och etnisk-nationella identiteter. I sin analys visar Braine att queerbegreppet är ett användbart verktyg för normkritik inte enbart då det gäller genus eller sexualitet. En sådan tillämpning av queer urvattnar nödvändigtvis inte den politiska laddningen i begreppet, snarare öppnar det för att se även andra rum för politiskt aktörskap. En väsentlig fråga är fortsättningsvis hur en förstår den politiska dimensionen av queer. Ett exempel på hur queerbegreppet kan användas som positionering snarare än politiskt verktyg är Ioannides' kapitel om islam och queer. I det fallet får alltså inte queer motsvarande politiska betydelse som hos Braine, utan fungerar i första hand som ett teoretiskt instrument för både självpositionering och för att kunna identifiera vilken position andra röster talar ifrån.

Begreppet religion associeras ofta med specifikt institutionell religion, vilket givetvis är skevt. Denna tendens kvarstår delvis i boken, även om författarna ser religion som dynamiskt och föränderligt: så kallade

traditionella religiösa institutioner såsom kristna kyrkor kan ge utrymme för olika subjektiviteter. Dock kvarstår det faktum att religiösa institutioner på något plan uppfattas som begränsande. I västerländsk kontext (med geografisk variation) utgör religionens avinstitutionalisering en central tendens. Det bör därför påpekas att (ny)religiösa rörelser och praktiker som inte är organiserade har blivit allt mer framträdande och livskraftiga under de senaste årtiondena. Icke-institutionaliserade former av religion ger mycket utrymme för individuellt aktörskap, inte endast vad gäller religiös identitet utan även subjektivitet som bottenar i genus och sexualitet (t.ex. Browne, Munt & Yip 2010; Palmer 1994).

Författarna erbjuder en nyanserad bild av religion: att religion å ena sidan kan vara förtryckande, å andra sidan kan religion även utgöra en resurs för identitetsskapande och aktivism. Boken fungerar därför som en god grund för läsare som vill fördjupa sig i området. Den är inte endast ett viktigt bidrag inom HBTQ- studier, utan även i ett större religionsvetenskapligt sammanhang, då den pekar på betydelsen av kontext för hur religion tar sig uttryck på både individ- och institutionell nivå.

Referenser

- Browne**, Kath, Sally Munt & Andrew Yip (red.) 2010: *Queer Spiritual Spaces. Sexuality and Sacred Spaces*. Farnham: Ashgate.
- Frisk**, Liselotte & Peter Nynäs 2012: Characteristics of Contemporary Religious Change. Globalization, Neoliberalism, and Interpretative Tendencies. I Peter Nynäs, Mika Lassander & Terhi Utriainen (red.): *Post-secular Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Palmer**, Susan 1994: *Moon Sisters, Krishna Mothers, Rajneesh Lovers – Women's Roles in New Religions*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Ray**, Tomas 2013: Regnbågsmässa – kyrkans botgudstjänst. I Fredrik Portin (red.): *Från ökenmässa till hårdrock halleluja: Specialgudstjänster i Borgå stift*. Helsingfors: Fontana media.